

Rezultatīvi latviešu valodā *Resultatives in Latvian*

Santa Logina

E-pasts: *santa.logina@inbox.lv*

Nomināli sekundāri predikatīvi komponenti tiek iedalīti depiktīvos un rezultatīvos, ko veido darbības vārds un īpašības vārds, divdabīšs vai prievārdīšs savienojums. Depiktīvi izsaka stāvokli, kas pastāv galvenā izteicēja nosauktās darbības laikā (*Saule uzlēca sarkana*), savukārt rezultatīvi izsaka stāvokli, kas ir galvenā izteicēja nosauktās darbības rezultāts (*Tiltu nokrāsoja sarkanu*).

Rezultāta nozīme var piemist arī nomināliem izteicējiem, tāpēc nepieciešams izvirzīt kritērijus, lai latviešu valodā nošķirtu tos no rezultatīviem sekundāri predikatīviem komponentiem. Pārejoši darbības vārdi rezultatīvās konstrukcijās lietoti patstāvīgā funkcijā, jo tos nav iespējams aizstāt ar saitiņu. Saitiņas funkcijā lietoti gandrīz visi nepārejošie darbības vārdi un daļa atgriezenisko darbības vārdu. Palīgfuncijā lietoti tie darbības vārdi, kam savienojumā ar īpašības vārdu nav lielas informatīvas slodzes.

Rezultatīvās konstrukcijas latviešu valodā parasti veido priedēkļa darbības vārdi, jo priedēklis norāda uz darbības pabeigtību, taču iespējams arī bezpriedēkļa darbības vārdu lietojums. Biežāk bez priedēkļa lietoti ēdiena pagatavošanas, krāsošanas, tīrīšanas, pildīšanas un tukšošanas darbības vārdi.

Rakstā analizēta arī rezultatīvu sekundāri predikatīvu komponentu vieta teikumā. Darāmās kārtas teikumos tie iesaistās brīvāk nekā ciešamās kārtas teikumos, turklāt rezultatīvi sekundāri predikatīvi komponenti teikumā var ieņemt apzīmētāja vietu.

Atslēgvārdi: rezultatīvi, sekundāri predikatīvs komponents, saitiņa, priedēklis, vieta teikumā, apzīmētājs.

Ievads

Teikuma galvenā pazīme ir predikativitāte, kas pastāv starp teikuma priekšmetu un izteicēju. Teikumā bez pamatkomponentiem ir arī predikatīvajiem komponentiem līdzīgi locekļi, kas veido it kā papildu gramatisko centru (Lokmane 2000, 143). Šie teikuma locekļi teikumā iesaistās uz sekundāri predikatīvā sakara pamata (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 701). Rakstā pētīti rezultatīvi sekundāri predikatīvi komponenti (turpmāk – SPK). Rakstā par rezultatīviem SPK saukti tādi nomināli SPK, kas nosauc īpašību, ko objekts ieguvis, beidzoties galvenā izteicēja nosauktai darbībai. Latviešu valodā rezultatīvi SPK var būt izteikti ar īpašības vārdu (1), reti ar divdabī (2), iespējami arī prievārdīši savienojumi (3). Rakstā analizēti tikai ar īpašības vārdu izteikti rezultatīvi SPK, kā (1) teikumā. Latviešu valodā rezultatīvus SPK parasti nepiesaista svešvārdi.

(1) *Asinsdesu sagriež smalkos kubiņos un apcep kraukšķīgu*. (G)

(2) *Galds nobērzs mirdzošs*.

- (3) *Tagad jau tas ir drusku atkāpies, bet bija periods, kad mums ar Gunu Zariņu virtuves saietos likās, ka mēs **nosmiesimies līdž nāvei**.* (K)

Pētījums veikts, galvenokārt balstoties uz 2006. gada „Latviešu valodas vārdnīcas” darbības vārdiem un pēc tiem meklējot valodas piemērus internetā un latviešu valodas korpusā. Šāda avotu izvēle pamatojama ar konstatējumu, ka, piem., daiļliteratūras tekstos konstrukciju ar rezultatīviem SPK ir maz. Vismaz Osvalda Zebra grāmatā „Koka nama ļaudis” un Jāņa Joņeva „Jelgava 94” konstrukcijās ar rezultatīviem SPK lietoti gandrīz tikai krāsošanas un tukšošanas (precīzāk, izdzeršanas) darbības vārdi un darbības vārds *padarīt*.

Teorijā latviešu valodā par sekundāro predikativitāti vienīgi „Latviešu valodas gramatikā” izdevās konstatēt norādi, ka SPK var būt arī rezultāta nozīme (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 743). Tā kā latviešu valodniecībā iepriekš par rezultatīvas nozīmes SPK plašāk nav rakstīts un tādēļ vēl nav izstrādāta atbilstoša terminoloģija, rakstā ar terminu *rezultatīvs sekundāri predikatīvs komponents* tiek saprasti īpašības vārdi tādās konstrukcijās kā *pieliet pilnu, nokrāsot zaļu vai izvārīt mīkstu*. Raksts tapis uz 2014. gadā Latvijas Universitātē izstrādātā maģistra darba „Sekundārā predikativitāte latviešu un lietuviešu valodā” pamata.

Angļu valodā ar terminu *resultative* parasti tiek saprasts izteicējs, ko veido darbības vārds un īpašības vārds (Kratzer 2004, 1). Tātad rezultatīvi ir tādās konstrukcijas kā *izdzert tukšu*. Tomēr latviešu valodā ne vienmēr šajos gadījumos darbības vārds un īpašības vārds uzskatāmi par vienu teikuma locekli. Tā tas nav arī šajā gadījumā.

N. Himmelmanis un E. Šulce-Bernta monogrāfijā „Secondary predication and adverbial modification. The Typology of depictives” norādījuši, ka pirmajā brīdī SPK klasifikācija šķiet vienkārša. Tomēr nav skaidrs, vai rezultatīvi ir SPK, jo rezultativitāte daudzās valodās tiek izteikta ar izteicēju (Himmelman, Schultze-Berndt 2005, 4). Parasti, sevišķi jaunākajā literatūrā, nomināli SPK tiek iedalīti **depiktīvos** un **rezultatīvos**, kaut pastāv vēl arī citi dalījumu modeļi (sk., piem., Loeb-Diehl 2005, 4–14). Arī Monika Aleksandrina Irīmija (*Monica-Alexandrina Irimia*) norādījusi, ka galvenā atšķirība SPK iedalījumā ir starp rezultatīviem un nerezultatīviem, tātad starp rezultatīviem un depiktīviem (Irimia 2005, 24) (plašāk par rezultatīvu un depiktīvu izpratni pasaules valodniecībā sk., piem., Čižik-Prokaševa 2010 un Vaičiulytė-Semēnienė 2012).

Galvenā atšķirība starp abām grupām ir tā, ka **depiktīvi** izsaka stāvokli, kas pastāv galvenā izteicēja nosauktās darbības laikā. (4) teikumā īpašības vārdi *stiprs* un *līdzsvarots* ir depiktīvi SPK, jo tieši atgriešanās brīdī Aleksis bija stiprs un līdzsvarots. Turpretī **rezultatīvi** izsaka stāvokli, kas ir galvenā izteicēja nosauktās darbības rezultāts (Himmelman, Schultze-Berndt 2005, 4), kā tas ir redzams (5) teikumā, kur krasts kļuva melns mīdīšanas rezultātā.

- (4) *Pēc aizvadītā darba gada fermā Aleksis Latvijā atgriezās stiprs un līdzsvarots.* (K)

- (5) *Austrumu krasts jau ir nomīdīts gluži melns.* (G)

Tātad galvenā atšķirība starp abu grupu SPK ir pazīmes īstenošanās laiks. Depiktīvu gadījumā pazīme pastāv tajā pašā laikā, kad tiek veikta darbība, savukārt

rezultatīvu gadījumā priekšmets pazīmi iegūst tikai tad, kad darbība ir beigusies. Tātad tiek veikta darbība, kuras rezultāts ir priekšmetam piešķirtā pazīme vai īpašība.

Darbības vārdu un tiem piesaistīto rezultatīvu SPK nozīme parasti ir ļoti tuva, tāpēc latviešu valodā iespējams arī darbības vārda lietojums bez īpašības vārda rezultatīva SPK funkcijā. Lai gan rezultatīva SPK izteiktā nozīme jau ietilpst darbības vārda nozīmē, rezultatīvs SPK izsaka precizējošu informāciju (Holvot, Mikulskas 12). Piem., salīdzinot teikumus *Jānis nokrāsoja sienu* un *Jānis nokrāsoja sienu dzeltenu*, otrajā gadījumā tiek precizēta sienas krāsa. Rezultatīvs SPK var arī akcentēt darbības beigas – konstrukcija *izdzēra glāzi tukšu* ir kategoriskāka un neatstāj vietu šaubām, vai glāze patiešām ir tukša, pretēji konstrukcijai *izdzēra glāzi*. Abējāds lietojums iespējams ne visos gadījumos. Rezultatīvu SPK var pievienot, ja tas attiecas uz papildu argumentu, kā gadījumos ar *nokrāsot sienu* un *izdzert glāzi*. Savukārt, ja dzerts tiek šķidrums, rezultatīva pievienošana nav iespējama – tas redzams (6) teikumā.

(6) *Viņai pietiek ar to, ko savas dzīves laikā izdzēra viņas vīrs.* (K)

Rezultatīvus SPK iespējams iedalīt divās grupās: **stiprie** un **vājie** rezultatīvie SPK (angļu *strong* un *weak resultatives*). Stiprie rezultatīvi ir tie, kuru gadījumā darbības vārda un īpašības vārda nozīme ir pilnīgi atkarīgas viena no otras. Tie ir tādi piemēri kā *nodejot kājas jēlas* vai *sasēdēt krēslu līku*. Šajās konstrukcijās darbības vārda nozīme nepasaka priekšā, kāds būs darbības rezultāts. Savukārt vājie rezultatīvie SPK ir izsecināmi no darbības vārda nozīmes (*nokrāsot sarkanu, noslaucīt tīru*). Šāda klasifikācija piedāvāta Vašio Ruiči (*Washio Ryuichi*) darbos (sk., piem., Mateu 2011, 14).

1. Rezultatīvs sekundāri predikatīvs komponents vai izteicējs

Ekscerpējot latviešu valodas piemērus ar rezultatīvas nozīmes konstrukcijām, kurās ietilpst darbības vārdi un īpašības vārdi, nācās secināt, ka daudzos gadījumos darbības vārds teikumā varētu būt desemantizējies un uzņemies saitiņas funkciju. Darbības vārdam teikumā desemantizējoties, ar to saistītais īpašības vārds uzskatāms par nomināla izteicēja daļu. Lai varētu analizēt rezultatīvus SPK, ir svarīgi nošķirt tos no nomināliem izteicējiem, kam arī var būt rezultāta nozīme.

Kā norādīts „Latviešu valodas gramatikā” un pirms tam rakstījusi arī Inta Freimane, noteiktā apkaimē desemantizējoties saitiņas funkciju var uzņemties vairāki arī patstāvīgi lietojami darbības vārdi (Freimane 1985, 56; Nītiņa, Grigorjevs 2013, 719). Bez tādiem darbības vārdiem kā *izdoties*, *palikt*, *tapt*, *šķist* teikumā palīdzinozīmē var tikt lietoti arī citi darbības vārdi.

„Latviešu valodas gramatikā” teikts, ka darbības vārdu desemantizēšanas veicina vairāki faktori – **darbības vārda leksiskā nozīme** (vieglāk desemantizējas vispārīgas nozīmes vārdi) un **apkaime**, kādā darbības vārds lietots (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 720). Lai noteiktu, vai darbības vārds desemantizējies, var būt svarīgi gan leksiski, gan gramatiski faktori. Pirmkārt, svarīga ir apkaimes komponentu leksiskā nozīme, konkrētāk – kopīgi semantiski elementi ar apkaimes vārdiem (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 720). Jo prognozējamāks ir izteicējam

pievienotais īpašības vārds, jo lielāka iespēja, ka īpašības vārds ir desemantizējies. Otrkārt, jāņem vērā apkaimes komponentu sintaktiskā funkcija – vai darbības vārds teikumā izsaka būtisku informāciju (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 720). Jānis Valdmanis norādījis, ka par saitiņu var funkcionēt tādi darbības vārdi, kuri pirmajā plānā izvirza savu gramatisko nozīmi (Valdmanis 1987, 78–79).

Latviešu valodā stingri norobežot patstāvīgu darbības vārdu un rezultatīvu SPK no adjektīviska izteicēja dažkārt ir problemātiski. To nav iespējams izdarīt, ņemot vērā tikai formālus rādītājus – kā minējusi I. Lokmane, „valodas semantiskā puse ir daudz bagātāka un sarežģītāka par formālo” (Lokmane 2001, 97). „Latviešu valodas gramatikā” minēts, ka par vienu no kritērijiem palīdzības noteikšanā var izmantot iespēju aizstāt darbības vārdu ar kādu tipisku saitiņverbu (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 725).

2. Pārejoši darbības vārdi

Pārejošus darbības vārdus ar saitiņu aizstāt nav iespējams, jo saitiņa nepiesaista objektu, kā to dara pārejoši darbības vārdi. Arī Jūlijs Kārklīšs norādījis, ka pārejoši darbības vārdi, lai gan ir informatīvi nepietiekami, tomēr teikuma struktūrā veic patstāvīgu sintaktisku funkciju un nav pielīdzināmi saitiņām. To pierāda arī darbības vārdu konstrukciju apvēršamības iespēja no darāmās kārtas ciešamajā kārtā (Kārklīšs 1976, 83) (*krāso sienu* un *siena tiek krāsota*).

Var salīdzināt divas konstrukcijas (7) un (8) teikumā.

(7) *Fanija **no**krāsoja to spilgti dzeltenu.* (K)

(8) *Pēc laiciņa ūdens **no**krāsojies zeltaini dzeltens un ieguvis izteiktu aromātu.* (G)

(7) teikumā, nemainot konstrukciju, darbības vārdu aizstāt ar saitiņu nav iespējams, bet otrā gadījumā gan tas ir izdarāms.

(9) *Pēc laiciņa ūdens **kļuvis** zeltaini dzeltens un ieguvis izteiktu aromātu.*

Redzams, ka teikuma saturs nav būtiski mainījies, arī stilistiski tas saglabājis to pašu informāciju. Teikuma nozīmes saglabāšana ir svarīgs kritērijs, lai nošķirtu, vai darbības vārds lietots patstāvīgā funkcijā vai palīgfuncijā. Šāda transformācija ir iespējama darbības vārda un īpašības vārda kopīgo semantisko elementu dēļ – ūdens var kļūt dzeltens, tikai nokrāsojoties. Darbības vārdam *krāsoties* piemīt vispārīga nozīme, un ar to var saistīties tikai krāsu nosaucoši īpašības vārdi. Tādēļ šis darbības vārds, domājams, jebkurā kontekstā ar īpašības vārdu veidotu vienu teikuma locekli.

3. Nepārejoši darbības vārdi

Lielākā daļa ekscerpētā materiāla nepārejošo darbības vārdu rezultatīvas nozīmes konstrukcijās ir lietoti saitiņas funkcijā.

(10) *Liekas, ka putni kaut kur pazuduši un gaiss **sabiezējis** biezs.* (G) – gaiss *kļuvis biezs.*

- (11) *Kalendārs izdilis pavisam plāns kā sniega sega pagalmā, turpretim gads piebriedis pavisam biezs kā bagātnieka maks. (G) – kalendārs kļuvis plāns un gads kļuvis biezs.*

Par skaidriem nepārejošu darbības vārdu lietojuma gadījumiem palīdzinozīmē var runāt tad, ja, aizstājot darbības vārdu ar saitiņu, teikuma nozīme nemainās, kā tas ir (10–11) piemērā. Tie ir gadījumi, kad darbības vārds un īpašības vārds semantiski ir ļoti tuvi vai pat identi un abu kopīgais semantiskais elements ir viegli noprātams.

Neskaidri ir piemēri, kuros lietotie īpašības vārdi var piesaistīt ne tikai vienas nozīmes darbības vārdu. Tie ir, piem., tādi krāsu nosaucoši īpašības vārdi kā *zils*, kuri latviešu valodā var saistīties kā ar darbības vārdu *krāsot* vai atgriezenisko *krāsoties*, tā ar tādu darbības vārdu kā *nosalt* un līdzīgiem. Tādos gadījumos jāņem vērā, vai konteksts pasaka priekšā, kādā veidā priekšmets kļuvis zils, vai ne. Piem., (12) teikumā darbības vārdu *nosalt* varētu aizstāt ar *kļūt*, tā iegūstot (13) teikumu. Šajā gadījumā no konteksta ir izsecināms – ja bērnu mērc aukstā kalnu upē, viņš var tikai būt nosalis zils, tāpēc darbības vārds kopā ar īpašības vārdu veido vienu teikuma locekli.

- (12) *Lasīju par Tibetu, ka viduslaikos tur esot jaundzimušus bērnus mērkuši aukstā kalnu upē un turējuši, kamēr zīdāinis nosalis zils. (G)*
 (13) *Lasīju par Tibetu, ka viduslaikos tur esot jaundzimušus bērnus mērkuši aukstā kalnu upē un turējuši, kamēr zīdāinis kļuvis zils.*

Ekscerpēto piemēru vidū ir daži tādi nepārejoši darbības vārdi, kurus, iespējams, varētu uzskatīt par patstāvīgā nozīmē lietotiem. Tie ir darbības vārdi, kas saistījušies ar krāsu nosaucošu īpašības vārdu. Tā kā krāsu iespējams piešķirt dažādos veidos, ne tikai nokrāsojot, konkrētais darbības vārds teikumā, domājams, tomēr ir svarīgs. Piem., pampšanas darbības rezultātā priekšmets parasti kļūst liels, kā tas ir redzams (16) teikumā, taču šajos gadījumos darbības vārds saistījies ar krāsu nosaucošiem īpašības vārdiem. Ja darbības vārdus aizstātu ar saitiņu, zustu nozīme, ka pirksts ir arī palielinājies, ne tikai kļuvis sarkans vai zils, tāpēc, domājams, ka darbības vārds savu patstāvīgo nozīmi saglabājis.

- (14) *[..] pēdējās dienās pirksts ļoti sāp un ir uzpampis sarkans. (G)*
 (15) *Pirksts piepampis zils. (G)*
 (16) *Ar lāpstu un cirvi Morics atbrīvoja vecmammu, kas bija uzpampusi divreiz lielāka. (K)*

Patstāvīgā funkcijā lietoti tādi nepārejoši darbības vārdi kā *sēdēt*, *gulēt*, ja tiem pievienots priedēklis. Piem., konstrukcija *nosēdēt dibenu stīvu* iespējama tikai tādēļ, ka darbības vārdam pievienots priedēklis *no-*. Līdzīgi arī (17) teikumā ar darbības vārdu *nogulēt*.

- (17) *Kreiso roku nogulēju nejutīgu. (G)*

4. Atgriezeniski darbības vārdi

Liela daļa atgriezenisko darbības vārdu teikumā varētu būt lietoti palīgnozīmē, jo tos formāli iespējams aizstāt ar saitiņu, turklāt, to darot, nemainās teikuma nozīme.

(18) *Kad paaugšies lielāks, pastāstīsim, kā mums veicas.* (G) – *kad klūs lielāks.*

(19) *Ziemassvētki ir saulgriežu laiks, kad nakts **raucas īsākas** un dienas **stiepjas garākas**, kad saule atkal pavērs savu vaigu uz mūsu pusi, solot pavasari un vasaru.* (G) – *kad nakts klūst īsākas un dienas klūst garākas.*

Salīdzinot ekscerpētos piemērus, var secināt, ka tie savā starpā atšķiras. Šajā gadījumā svarīgāki ir darbības vārda un īpašības vārda nozīme un to kopīgie semantiskie elementi, vienlaikus izvērtējot arī atšķirīgos. No iepriekš minētajiem piemēriem var secināt, ka teikumā palīgfunkcijā lietoti ir tādi atgriezeniskie darbības vārdi, kuri ietver tikai īpašības vārda nosaukto nozīmi. Šāda formulējuma izņēmums varētu būt tādi darbības vārdi kā *izstiepties*, kurš vienlaikus ietver divas nozīmes nianšes – ‘garš un taisns’. Izstiepies garš, priekšmets parasti, salīdzinājumā ar iepriekšējo stāvokli, kļūst arī taisns, un otrādi. Ir lietderīgi par svarīgāko šķīrēj pazīmi uzskatīt tieši vienu kopīgo darbības vārda un īpašības vārda semantisko elementu, jo rezultatīvas konstrukcijas neveido elementi, kuriem nav nekādu kopīgu semantisko elementu.

Par pamatu ņemot šādu darbības vārdu funkciju nošķiršanas formulējumu, var salīdzināt (20) un (21) teikumu.

(20) *Es eju ar vienas dienas intervālu, lai ātri dabūtu iedegumu, tad maksimums četras dienas solārijā, un esmu **iesauļojusies brūna**, un nav man melnīgsnējā ādas tipa.* (G)

(21) *Būtu **noraudājusies zili zaļa** aiz želuma un gribētu visus adoptēt.* (G)

Formāli abos teikumos darbības vārdus iespējams aizstāt ar saitiņu – *esmu kļuvusi brūna* un *būtu kļuvusi zaļa*. Pirmajā gadījumā teikuma daļas jēga ir saprotama pat bez konteksta (cilvēki parasti pēc sauļošanās kļūst brūni), bet otrajā gadījumā teikums nav skaidrs. Pirmās asociācijas rodas ar kļūšanu zaļam aiz skaudības vai dusmām (LFV 2000, 1383) vai arī nokrāsojoties, taču šajā gadījumā runa ir par raudāšanu. Iespējams, satura uztveršanu traucē arī pārnestā nozīme. Šo iemeslu dēļ, pēc autores domām, tādi darbības vārdi kā *nosauļojusies* varētu tikt vērtēti kā lietoti palīgfunkcijā, savukārt tādi darbības vārdi kā *noraudājusies* būtu uzskatāmi par patstāvīgiem.

Ņemot vērā darbības vārda patstāvīgumu (21) teikumā, par patstāvīgiem saistījumiem ar īpašības vārdu tāpat būtu jāuzskata citi atgriezeniskie darbības vārdi, kas latviešu valodā nav lietojami bez priedēkļa. Tie ir tādi darbības vārdi kā *nodejoties, izraudāties, sapīpēties, nodziedāties, nošķaudīties, nosēdēties, nostrādāties* un tamlīdzīgi (**dejojies, *raudāties, *pīpēties, *dziedāties, *šķaudīties, *sēdēties, *strādāties*). Tā kā pārsvarā gadījumu tie ir sarunvalodas vārdi, kas tiek lietoti specifiskās konstrukcijās, ekspresijas dēļ tos uzskatīt par palīgfunkcijā lietotiem nav iespējams. Šie darbības vārdi, kā tas ir redzams (22–23) teikumā, saistās ar tā sauktajiem stiprajiem rezultatīvajiem SPK, kas nav izsecināmi no darbības vārda nozīmes.

- (22) *Izdejojos gluži slapja pie jūsu mūzikas.* (G) – **Kļuvu gluži slapja pie jūsu mūzikas.*
- (23) *Bieži vien filmas beigās esmu noraudājusies zili zaļa, un tad vēl visu dienu nomākts garastāvoklis.* (G) – **Bieži vien filmas beigās esmu kļuvusi zili zaļa [..].*

Atgriezeniskie darbības vārdi, kas saistās ar rezultatīviem SPK, bieži lietoti ar piedēkļiem *no-*, *pie-*, *sa-*, *pār-*, *aiz-*. Tie norāda uz lielā mērā veiktu darbību un izsaka darbības daudzuma negatīva vērtējuma nozīmi, kas īstenojas jau vārdadarīšanas tipā, kura pazīme ir cirkumfiks (priedēklis un atgriezeniskā galotne) (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 514; Soida 2009, 253).

Var piekrist Baibas Ivulānes secinājumam, ka „saitiņverbu un iespējamo saitiņverbu lietojums latviešu valodā ir ļoti daudzveidīgs, jo iespējamās konstrukcijas ir atkarīgas arī no katra darbības vārda semantikas un valences” (Ivulāne 2009, 74). Katra darbības vārda patstāvīgums vērtējams kontekstā.

5. Biežāk lietotie darbības vārdu priedēkļi

Ekscerpētie valodas piemēri rāda, ka latviešu valodā rezultatīvi SPK lielākoties lietoti kopā ar priedēkļa darbības vārdu. Priedēklis parasti izsaka darbības pabeigtību (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 534) un, kā norādījuši Aksels Holvūts (*Axel Holvoet*) un Rolands Mikulskis (*Rolandas Mikulskas*), atver sintaktisku pozīciju rezultatīvam SPK (Holvøet, Mikulskas 12). Piem., (24) teikumā darbības vārds *izēda* spēj pievienot īpašības vārdu *tukšu* tikai tādēļ, ka tam ir priedēklis. Konstrukcija **ēda tukšu tējnīcu un vezumus* nav iespējama.

- (24) *Pēc parādes mazs starplaiks, pa kuru svētku viesi izēda tukšu vietējo tējnīcu un vezumus ap baznīcu.* (G)

Tāpat ekscerpētais valodas materiāls rāda, ka noteiktu semantisko grupu darbības vārdi latviešu valodā ar rezultatīviem SPK saistās biežāk nekā citi darbības vārdi. Plaši lietoti ēdiena pagatavošanas, krāsošanas, tīrīšanas, pildīšanas un tukšošanas darbības vārdi. Tie ir tādi darbības vārdi kā *barot*, *berzt*, *cept*, *dzert*, *ēst*, *grauzdēt*, *kraut*, *krāsot*, *lādēt*, *mazgāt*, *smērēt*, *stiept*, *strēbt*, *vārīt* un citi. Tie paši darbības vārdi var tikt lietoti kā ar priedēkli, tā bez priedēkļa.

Parasti rezultatīvas konstrukcijas latviešu valodā veido priedēkļa darbības vārdi. Mūsdienu latviešu valodā darbības vārdi var tikt atvasināti ar priedēkļiem *aiz-*, *ap-*, *at-*, *ie-*, *iz-*, *ne-*, *no-*, *pa-*, *pār-*, *pie-*, *sa-*, *uz-* (Nītiņa, Grigorjevs 2013, 279). Priedēkļa darbības vārdu biežais lietojums konstrukcijās ar rezultatīviem SPK saistāms ar to, ka latviešu valodā darbības vārdu priedēkļi parasti norāda arī uz darbības pabeigtību. Ekscerpētie valodas piemēri rāda, ka ar rezultatīviem SPK latviešu valodā visbiežāk saistījušies darbības vārdi, kam pievienoti priedēkļi *iz-*, *no-*, *pie-*, retāk *ap-*, *sa-* un *uz-*. Tas skaidrojams ar šo priedēkļu rezultatīvo nozīmi un spēju piesaistīt noteiktus rezultatīvus SPK. Piem., priedēkļa *iz-* darbības vārdi bieži saistās ar īpašības vārdu *tukšs*, jo abi izsaka nozīmi ‘tukšs, iztukšot’, savukārt priedēkļa *pie-* darbības vārdi bieži saistījušies ar īpašības vārdu *pilns* un izsaka nozīmi ‘pilns, piepildīt’.

Tālāk izdalītas galvenās to darbības vārdu semantiskās grupas, kuri, spriežot pēc ekscerpēto piemēru skaita, visbiežāk saistās ar rezultatīviem SPK.

6. Ēdiena pagatavošanas darbības vārdi

Ekscerpētais latviešu valodas materiāls rāda, ka ēdiena pagatavošanas darbības vārdi (tāpat kā ēdiena patērēšanas darbības vārdi – par tiem apakšnodaļā „Tukšošanas darbības vārdi”) bieži lietoti bez priedēkļa. Tie ir tādi darbības vārdi kā *blanšēt*, *cepināt*, *cept*, *grauzdēt*, *grilēt*, *sautēt*, *sutināt*, *šmorēt*, *vārīt*. Visi šie un turpmāk minētie darbības vārdi tāpat sastopami ar priedēkli, turklāt pat biežāk nekā bez tā.

Ēdiena pagatavošanas darbības vārdi var tikt lietoti ar priedēkli *iz-*, kurš „norāda, ka darbības rezultātā (kas) kļūst pilnīgi gatavs” (MLVV), arī priedēkļiem *uz-*, *ap-*, *no-* un citiem (25–28).

- (25) *Dienu iepriekš novārītas, nomizotas bietes sagriež šķēlēs un pieliek gandrīz gatavai pīlei, pēc tam gaļu izsutina mīkstu.* (G)
- (26) *Grāmatā ir gan receptes, gan padomi, kā, piem., labāk pagatavot kafiju, lai tā saglabātu savu aromātu, vai kā cietu gaļu uzvārīt mīkstu u. c.* (G)
- (27) *Tad ieberzē ar sāli, liek cepešpannā, pielej nedaudz verdoša ūdens un apcep brūnu.* (G)
- (28) *Ķirbi novāra mīkstu un banānu sagriež šķēlītēs.* (G)

Ēdiena pagatavošanas darbības vārdi lielākoties atrodami receptēs ar vispārinātu tagadnes laiku un trešo personu. Domājams, tieši laika un personas vispārinājums pieļauj ne vien šīs, bet arī citu semantisko grupu bezpriedēkļa darbības vārdu biežo lietojumu konstrukcijās ar rezultatīviem SPK. Līdz ar tagadnes laika vispārinājumu zūd nepieciešamība uzsvērt pabeigtību, jo ir skaidrs, ka rezultāts būs sasniegts, kad priekšmets nokļūs īpašības vārda nosauktajā stāvoklī (29).

- (29) *Malto gaļu ar sīpoliem un garšvielām uz pannas cep gatavu.*

Pats darbības vārds nenorāda uz rezultativitāti. Piem., darbības vārda *cept* nozīme ir ‘karsēt (parasti uz pannas) taukvielās’ (MLVV), tātad ilgstoši apstrādāt. Uz darbības rezultativitāti norāda pievienotais īpašības vārds *gatavs*. Kad objekts iegūst rezultatīva SPK nosaukto īpašību, darbība ir sasniegusi savu beigu punktu.

Tāpat latviešu valodai raksturīgs arī darbības vārdu *vārīt*, *sautēt*, *sutināt*, *šmorēt*, *grilēt* bezpriedēkļa lietojums rezultatīvu konstrukcijās.

- (30) *Uzlej 150–200 ml buljona un sautē mīkstu.* (G)
- (31) *Pievieno garšaugus un garšvielas – burkānu, pētersīļu sakni, selerijas sakni, sīpolu, lauru lapu, sāli, pipargraudus un uz mazas uguns vāra mīkstu.* (G)
- (32) *Fileju apkaisa ar sāli, pipariem, aprasina ar olīveļļu un grilē vidēji gatavu.* (G)

Lai arī daļā recepšu tekstu ar vispārinātu tagadnes laiku un trešo personu priedēkļa un bezpriedēkļa darbības vārdi lietojami sinonīmiski (33), tas ne vienmēr iespējams. Priedēkļa darbības vārds lietojams, ja svarīga darbības pabeigtība un tai seko vēl kāda, tāpat izteikta ar priedēkļa darbības vārdu (34–35).

- (33) *Vistas gaļu izvāra mīkstu.* (G) un *Vistas gaļu vāra mīkstu.*
 (34) *350 gramu makaronu novāra gandrīz gatavus, nokāš un noskalo ar aukstu ūdeni.* (G)
 (35) *Pildītās olas tiek gatavotas pēc viena principa – olas izvāra cietas, atdzesē, noloba, gareniski pārgriež uz pusēm.* (G)

Šajos gadījumos bezpriedēkļa darbības vārda lietojums nebūtu iespējams. Lai teikums būtu loģisks, priedēklis ir svarīgs. Tā kā vārīšanas darbībai seko vēl citas (piem., (35) piemērā dzesēšana, lobīšana un pārgriešana), svarīgi, ka vārīšanas process ir beidzies. Olas nebūtu iespējams atdzesēt, nolobīt un pārgriezt, ja tās nebūtu izvārītas. Par darbības beigām paziņo darbības vārda priedēklis.

Tagadnes laiks un trešā persona var būt vispārināti ne tikai receptēs, bet arī citu veidu tekstos, piem., ticējumos (36). Arī tad lietots bezpriedēkļa darbības vārds.

- (36) *Kāposti jāstāda vecā mēnesī, tad vārās mīksti.* (G)

Ja teikumā vai teikuma daļā lietots pagātnes laiks vai ja rezultatīvs SPK saistījies ar pagātnes divdabi, parasti lietots priedēkļa darbības vārds (37), kaut ir arī piemēri ar bezpriedēkļa divdabi (38). Arī šajos gadījumos priedēkļa lietojumu var noteikt darbību skaits un secība.

- (37) *Bet katls bija savārīts pilns, tāpēc teicu meitām, ka ir dūšīgi jāēd.* (G)
 (38) *Gaļa pirms cepšanas tiek nobriedināta 20 dienas, tad cepta uz akmens grila vidēji brūna, gaļu saglabājot maksimāli sulīgu.* (G)

7. Krāsošanas darbības vārdi

Latviešu valodā konstrukcijās ar rezultatīvu SPK lietoti arī priedēkļa un bezpriedēkļa **krāsošanas darbības vārdi** vai tādi darbības vārdi, kuri piesaista krāsu nosaucošus rezultatīvus SPK.

Parasti krāsošanas darbības vārdi lietoti ar priedēkli. Visbiežāk lietots darbības vārds *krāso* ar dažādiem priedēkļiem, tāpat atrodami daudzi piemēri ar darbības vārdu *lakot*, kuram piesaistīts priedēklis *no-*. Konstatēta arī konstrukcija *nodarvot melnu*, taču tā ir sporādiska parādība. Pie krāsošanas darbības vārdiem var pieskaitīt arī darbības vārdu *balināt*.

- (39) *Viņa sasēja matus augstu virs pakauša, nokrāsoja acis melnas, ar pirkstu izsmērējot robežas starp ādu un krāsu, tad nozieda lūpas ar sarkanu smāķi.* (K)
 (40) *Nadziņus nolakoju zilus, zilus un ēdu pēdējās Latvijas zemenes.* (G).

No bezpriedēkļa krāsošanas darbības vārdiem visbiežāk lietoti tādi darbības vārdi kā *krāso* un *lakot*, retāk *balināt*, *balsināt*.

- (41) *Man šodien bija garlaicīgi, tādēļ nolēmu pārlicināt savu puisi, ka Alberts Einšteins patiesībā bija melnais, viņš sevi krāsoja baltu, lai viņš tiktu atzīts kā zinātnieks.* (G)
 (42) *Bet, ja vēlos, piem., lakot sarkanus, tad speciāli vispirms apgriežu un noīsinu nagus, jo man galīgi nepatīk gari nagi košās krāsās.* (G)

Latviešu valodā rezultatīvi SPK bieži nosauc krāsu arī tad, ja saistās ar citas nozīmes darbības vārdiem (43–45).

- (43) *Pirms svētdienas baznīcas **noberza** savas rokas **jēlas un sarkanas**.* (K)
 (44) *Tās ķermenis tika **nosvilināts melns**, tas melnums nokasīts, un tā vairākas reizes.* (G)
 (45) *Kad maize būs **sagrauzdēta brūna**, tā tiks pacelta augstāk nekā parastajos tosteros, kā arī tosteris ir aprīkots ar platākām tosterēšanas spraugām.* (G)

8. Tīrīšanas darbības vārdi

Arī šīs grupas darbības vārdi visbiežāk lietoti kopā ar priedēkli. Tie ir tādi darbības vārdi kā *tīrīt*, *slaucīt*, *berzt*, *mazgāt*, *skalot*, *velēt*.

- (46) *Diez vai visu māju ir iespējams **iztīrīt** pilnīgi **tīru** [..].* (G)
 (47) *Roka roku **nomazgāja** pilnīgi **tīru** no jebkurām domstarpībām.* (G)

No pārējiem darbības vārdiem atšķiras darbības vārds *slaucīt*, kurš var saistīties arī ar īpašības vārdu *sauss* (48–49), un darbības vārds *berzt* (50–55), kurš saistās ne tikai ar īpašības vārdu *tīrs*, bet tāpat ar īpašības vārdiem *sauss*, *spožs*, *jēls*, *sarkans*. Darbības vārds *berzt* no visiem pārējiem tīrīšanas darbības vārdiem atšķiras ar nosauktās darbības intensitāti, tāpēc spēj saistīties ar dažādiem rezultatīviem SPK. Retāk *berzt* saistījies ar rezultatīvu SPK *balts* ‘tīrs’, ja vien īpašības vārds nav lietots tiešā nozīmē kā krāsas nosaukums. Tas varētu būt skaidrojams ar īpašības vārda ‘balts’ pārnesto nozīmi un darbības vārda *berzt* izteikto intensīvo darbību.

- (48) *Kad visi piena vedumi bija saņemti, piens nokrejots, vājpiens lielās metalla kannās izsniegts atpakaļ zemniekiem cūku barošanai, pieninieks Ādminis, lielās koka tupelēs staigādams, izslacīja grīdu ar ūdeni un ar bērzu slotu to **izslaucīja tīru**.* (G)
 (49) *Ar mīkstu lupatu vai frotē dvieli virsma **jānoslauka sausa**.* (G)
 (50) *Vajag tikai ielāgot, ka svarīgi ir **noberzt** ādu **tīru**, pirms uzklāt jaunu ziedes kārtu.* (G)
 (51) *Draugi viņu izrāva no ūdens, lielā steigā **noberza sausu**, izgriezta drēbes, atkal apģērba, nomierināja un palīdzēja piecelties kājās [..].* (G)
 (52) *Viņa ielika grasi etiķi, kur tas kļuva gluži zaļš, aizspieda caurumiņu ar tepi, **noberza** grasi **spožāku**, pievakarē aizgāja pie loterijas bilešu pārdevēja un iegādājās sev laimes lozi.* (G)
 (53) *Pirms svētdienas baznīcas **noberza** savas rokas **jēlas un sarkanas**.* (K)
 (54) *Debesu asaras ir vienīgais, kas reizēm spēj **noberzt baltu** manu dvēseli.* (G)
 (55) *Tagad izlietne katru dienu jāberž, tāda dzeltenīga palikusi (tēja sasūkusies vai kas), nevar **noberzt** galīgi **baltu**.* (G)

Ar tiem pašiem īpašības vārdiem saistās arī bezpriedēkļa darbības vārdi *berzt*, *mazgāt*, *slaucīt*, *velēt* (56–61).

- (56) *Mjā, lasu ar uzmestu lūpu un šķrobos, es to toniku gāzu matos iekšā bez šķaidīšanas, un ne pilnīgs krāsas matos nepalika, tikai balto vannu dabūju **berzt tīru**.* (G)

- (57) *Spožu berzu, baltu berzu / Savu zīļu vaiņadziņu; / Št pēdēja vasariņa, / Spožu, baltu valkānot. (G)*
- (58) *Netaisos mazgāt tīrus pasta darbiniekus, bet lielāka iespēja ir kļūdai... (G)*
- (59) *Mīnuss ir aizmugurējais vāks, kurš ir no spīdīgas plastmasas – tā principā momentā aplīp ar pirkstu nospiedumiem, un tā vien prasās visu laiku to slaucīt tīru. (G)*
- (60) *Vai vienīgais atrisinājums ir pēc katras dušošanās slaucīt lielo vannu sausu, lai spalvas nelīp? (G)*
- (61) *Velē, māsa, ko velē, / Velē baltu brāļa kreklus; / Būs mātai liels godiņš, / Sēd tas galda galiņā. (G)*

9. Pildīšanas darbības vārdi

Ļoti liela daļa priedēkļa darbības vārdu saistās ar rezultatīvu SPK *pilns*. Sevišķi tie ir darbības vārdi ar priedēkļiem *pie-* un *sa-*. Darbības vārda priedēklis *pie-* šajā gadījumā „norāda, ka darbības rezultātā kas kļūst pilns vai rodas lielā mērā, lielā daudzumā”. (MLVV) Šādā nozīmē kopā ar īpašības vārdu *pilns* lietoti darbības vārdi *piepildīt*, *pieliet*, *piebērt*, *piekraut*, *pieelpot*, *pieēst*, *piezīt* un daudzi citi (62–66).

- (62) *Priecāšos piepildīt pilnu jūsu kāzu albumu ar skaistām fotogrāfijām! (G)*
- (63) *Labāka izolācija tiek nodrošināta, ja termoss ir pieliets pilns ar šķidrumu. (G)*
- (64) *Andrejsalas ostiņa piedzīta pilna ar tādām jahtām, kas citreiz šķistu karaliskas, bet tagad blakus milzeņiem tie trīs mazie masti tāds sīkumiņš. (G)*

Pildīšanas darbības vārdi tāpat var tikt lietoti ar priedēkli *sa-*. Priedēklim *sa-* šajos gadījumos piemīt galvenā priedēkļa *pie-* nozīme – ‘piepildīt’.

- (65) *Pēc trešdienas vētras Cietokšņa kanāla ieteka jūrā atkal sadzīta pilna ar smiltīm, un spēcīgais vējš pūš ūdeni kanālā. (G)*
- (66) *Pavisam netīšām atradu vienu A4 lapu, kas ir sarakstīta pilna ar dažādiem padomiem, maniem pārspriedumiem tieši par šo tēmu. (G)*

Savukārt bezpriedēkļa konstrukcijās rezultatīvu SPK *pilns* pievieno darbības vārdi *liet*, *bērt*, *krāmēt*, *kraut*, *kravāt*, *pildīt*, *stampāt*, *vākt* (67–68).

- (67) *Tikko tā ir pilna, ar tās saturu jādalās, lai debesu Tēvs varētu to atkal liet pilnu. (G)*
- (68) *Tad tik krāmē pilnu! (G)*

10. Tukšošanas darbības vārdi

Šīs grupas darbības vārdi lietoti ar priedēkli *iz-*, un to skaits ir liels. Darbības vārda priedēklis *iz-* šajā gadījumā „norāda uz darbības pabeigību vai arī norāda, ka darbības rezultātā (kas) tiek iznīcināts, likvidēts, sabojāts” (MLVV).

- (69) *Varēja domāt, ka māja izkauta tukša. (G)*
- (70) *Piem.: iedvesmas dzīts, Kaspars pirmās trīs vīna pudeles izdzēra sausas divu stundu laikā. (G)*

- (71) *Ēteri destilē līdz dažiem ml, tad nelielā vakuumā vai slāpekļa straumē izžāvē sausu, žāvēšanu veic aptuveni 15 minūtes žāvēšanas skapī 100 °C temperatūrā, atdzesē eksikatorā un pēc tam nosver.* (G)

Latviešu valodā ar tukšošanas darbības vārdiem bieži lietots rezultatīvs SPK *tukšs*. Tas lietots kopā ar tādiem darbības vārdiem kā *izdzert, iztempt, izēst, izrīt* un līdzīgiem. Ar dzeršanas darbības vārdiem kopā tiek lietots arī īpašības vārds *sausss*. Pagātnes formās parasti lietojamas priedēkļa konstrukcijas.

- (72) *Atkal tas pats rituāls – meitene piebīdīja abas glāzes sev priekšā, pielēja tās, atdeva vienu atpakaļ Aleksandram, bet savējo izdzēra tukšu.* (G)
- (73) *Pēc parādes mazs starplaiks, pa kuru svētku viesi izēda tukšu vietējo tējnīcu un vezumus ap baznīcu.* (G)
- (74) *Reiz man stāstīja šausmu stāstu par dižo Leonardo, kas ilgus gadus gleznoja raganu Džokonu – līdz tā viņu izsūca sausu un viņš atdeva galus.* (G)

Bezpriedēkļa konstrukcijās tādi darbības vārdi kā *slaukt, spiest, tukšot* un līdzīgi piesaista tos pašus rezultatīvus SPK *sausss* un *tukšs*. Bezpriedēkļa darbības vārdu lietojums vairāk raksturīgs tagadnes laikam. Tagadnē ir iespējams lietot bezpriedēkļa konstrukciju *ēd tukšu*, arī *dzer tukšu*. Pagātnes formām šāds lietojums nav raksturīgs.

- (75) *Ņemot vērā augsto bezdarba līmeni, esošos darbiniekus „spiež sausus”.* (G)
- (76) *Sociālais budžets valsts kasi slauc sausu, ieņēmumi dramatiski kritās bankrotējušo uzņēmumu iespaidā.* (G)
- (77) *Kam nav kauna, tas dzer tukšu līdz pašam dibenam, kas skaidru sirdi apzinās, tas glāzē pili neatstās!* (G)

Parasti bezpriedēkļa konstrukcijas nav iespējamas tad, ja rezultatīvs SPK attiecas uz papildu argumentu. Piem., latviešu valodā darbības vārds *strēbt* var piesaistīt argumentus *zupa* un *bloda*. Ja pirmajā gadījumā iespējama bezpriedēkļa konstrukcija *strēbt zupu*, tad konstrukcija **strēbt blodu* latviešu valodā netiek lietota. Jau iepriekš tika norādīts, ka tieši darbības vārda priedēklis ļauj piesaistīt rezultatīvu SPK (Holvoet, Mikulskas 12). Tātad, konstrukcijā **strēbt blodu* darbības vārdam pievienojot priedēkli, kļūst iespējama konstrukcija *izstrēbt blodu* un rodas iespēja pievienot arī rezultatīvu SPK, līdzīgi kā tas ir (78) teikumā.

- (78) *Skudrulācis, kurš spēj izstrēbt sausu lielo skudrupūzni nepilnā pusminūtē.* (G)

11. Citas biežāk sastopamās priedēkļa un bezpriedēkļa darbības vārdu grupas

Citu grupu bezpriedēkļa darbības vārdi ir retāk sastopami. Tie ir darbības vārdi, kas norāda uz kā palielināšanu: *plest, stiept*. Bez priedēkļa var tikt lietoti arī dzīvības atņemšanas darbības vārdi *sist, šaut*.

- (79) *Simpātiski, ka „Skatā” mēģināts ne tik daudz rast ātru atbildi uz šo brēcošo jautājumu, bet gan mēģināts uzdoto jautājumu plest plašāku.* (G)
- (80) *Drīzāk ņem līdz bisi un šauj viņus uzreiz beigtus, jo tādus pat cietums neizmācīs.* (G)

Tomēr biežāks ir priedēkļa darbības vārdu lietojums.

- (81) *Meitenes acis bija **ieplestas plašas**.* (G)
 (82) *Kad dzelzs stienis otrā pusē atkal iznāca no valčiem ārā, tas bija saspiests un **izstiepts garš**.* (G)

Dzīvības atņemšanas darbības vārdi lietoti ar priedēkli *no-* vai priedēkli *sa-*. Tie ir tādi darbības vārdi kā *sist*, *durt*, *špricēt*, *knābt*, *spiest*, *braukt*, *indēt*, *mocīt*, *spārdīt*, *šaut*, *kost*.

- (83) *Ventspilī vienai dāmai tā reiz gadījās, un vīrs, kā ņēma, sita un **nosīta beigtu**.* (G)
 (84) *Kaķīti **nošpricējusi beigtu**.* (K)
 (85) *Vistu kūlī ir sava hierarhija – knābj tikai tos, kuri lien uz augšu, neievērojot nekādus likumus... tad var **noknābt arī beigtu**.* (G)
 (86) *Un neviens nav **nobraukts beigts**!* (G)

12. Rezultatīvu sekundāri predikatīvu komponentu vieta teikumā

Darāmās kārtas teikumos rezultatīvi SPK parasti atrodas blakus izteicējam un tos nešķir citi vārdi. Rezultatīvs SPK parasti atrodas uzreiz aiz darbības vārda, kā tas ir redzams (87) teikumā.

- (87) *(Dīvainas sajūtas bija, kad atbrauca jūlija sākumā viena atpūtniece – **izdzēra tukšu** vietējo veikaliņu, ar visiem sakašķojās, dobes visapkārt izmīdīja, un tik pātaroja – sapratu, ka tā ir Rīgas madāma, kas visu ko zin, bet nevar pareizi salikt kopā.* (G)

Starp izteicēju un SPK var atrasties arī citi vārdi, piem., *apstākļa vārds* (88) vai *objekts* (89). Izteicējs un SPK teikumā parasti atrodas blakus vai arī ļoti tuvu. Brīvāk šādās konstrukcijās iesaistās objekts, tam nav obligāti jāatrodas blakus izteicējam (90).

- (88) *Kājās esot uzvilkusi kārtīgas augstapēdēnes, kas tās **noberza pavisam jēlas**.* (G)
 (89) *Apavos iekļuvušās smiltis **noberza kājas jēlas**, bet viņš to pat nejuta.* (G)
 (90) *Kovārņu pāris **izplūca pliku** vēdināties izkārtā mēteļa kažokādas **apkakli** un savāko vilnu aiznesa.* (G)

Ciešāmās kārtas konstrukcijas ir samērā vienvēidīgas. Tas ir tādēļ, ka objekts šajos gadījumos ir teikuma priekšmets. Izteicējs parasti atrodas blakus teikuma priekšmetam, savukārt rezultatīvs SPK seko izteicējam (91).

- (91) *Un visām mugurīnas **bija nolaizītas tūras jo tūras**.* (G)

Rezultatīvs SPK teikumā var nostāties apzīmētāja vietā – lietvārda priekšā. Domājams, tas skaidrojams ar to, ka īpašības vārda pamata funkcija teikumā ir apzīmētājs. Sevišķi daudz šādu gadījumu ir ar īpašības vārdu *pilns*.

- (92) *Vai arī uztaisīt siermaizītes un **pieliet pilnu glāzi** ar kakao padzērienu.* (G)
 (93) *Šonakt ir doma **pieliet pilnu pagrabu** ar mūziku.* (G)

Secinājumi

1. Adjektīviski sekundāri predikatīvi komponenti pamatā tiek dalīti **depiktīvos** un **rezultatīvos**. Depiktīvi izsaka stāvokli, kas pastāv galvenā izteicēja nosauktās darbības laikā (*Pēc aizvadītā darba gada fermā Aleksis Latvijā atgriezās stiprs un līdzsvarots.* (K)), turpretī rezultatīvi izsaka stāvokli, kas ir galvenā izteicēja nosauktās darbības rezultāts (*Tā arhitekts gribēja tiltu noklāt ar zelta kārtiņu, lai tas nerūsētu, bet projekts sākotnēji, kā likās, izrādījās pārāk dārgs, tāpēc šo ideju atmeta un tiltu nokrāsoja sarkanu.* (G)).
2. Šķirot rezultatīvu SPK funkcijā lietotus īpašības vārdus no nomināliem izteicējiem, par pamatu vērts ņemt apkaimes komponentu leksisko nozīmi un sintaktisko funkciju. Secināts, ka par saitiņu atsevišķos gadījumos var tikt lietoti dažādas nozīmes darbības vārdi, tomēr tiem ir kas kopīgs – tie izsaka vienu vispārīgu pazīmi. Pārejoši darbības vārdi savienojumā ar īpašības vārdu lietoti patstāvīgā funkcijā. Tos nav iespējams aizstāt ar saitiņu, jo saitiņa nepiesaista objektu. Saitiņas funkcijā lietoti gandrīz visi nepārejošie darbības vārdi (tādi kā *augt, milt, mirt, putēt, sarkt, sūnot, tumst, tvīkt* un citi – *Tad nu paskaidroju, ka bēbītis ļoti maziņš un pa nakti jāpieskata, bet, kad paaugs lielāks, tad gulēs abas kopā.* (G)). Saitiņas funkcijā lietoti daļa atgriezenisku darbības vārdu (tādi kā *krāsoties, kristies, mākties, paaugties, plesties, raukties, stiepties* un citi – *Pirksti tūlīt nokrāsojas tumši sarkani, un paiet kāds laiciņš, lai viņa apjēgtu, ka tās ir asinis, kas plūst un plūst no pušuma pierē.* (LVK 2013)).
3. Ar rezultatīviem SPK latviešu valodā visbiežāk saistījušies darbības vārdi, kam pievienoti priedēkļi *pie-, iz-, no-,* retāk *sa-, ap-* un *uz-*. Tas skaidrojams ar šo priedēkļu rezultatīvo nozīmi.
4. Parasti rezultatīvas konstrukcijas latviešu valodā veido priedēkļa darbības vārdi, jo priedēklis norāda uz darbības pabeigtību, taču iespējams arī bezpriedēkļa darbības vārdu lietojums. Biežāk bez priedēkļa lietoti ēdiena pagatavošanas (*Ķirbi sagriež un sautē mīkstu, tad atdzesē, pievieno mīklai, izmaisa un raudzē 30 minūtes.* (G)), krāsošanas (*Uzcēlis savu lielo piebūvi, un nu viņš to krāso zilu.* (G)), tīrīšanas (*[..] tikai balto vannu dabūju berzt tīru.* (G)), pildīšanas (*Nevajag to stampāt pilnu kā desu, bet lai izskatās pēc spilvena.* (G)) un tukšošanas darbības vārdi (*Jēkabs dzer pudeli tukšu.* (G)).
5. Izteicējs un rezultatīvs SPK darāmās kārtas teikumos parasti atrodas blakus, vai arī tos šķir pavisam neliels skaits vārdu. Savukārt objekts, atkarībā no teikuma paplašinātāju skaita, teikumā iesaistās daudz brīvāk, tam nav obligāti jāatrodas blakus izteicējam (*Sagatavotās kroketes liek karstā eļļā un vāra spilgti brūnas.* (G)). Ciešamās kārtas teikumos nav iespējama tik liela teikuma locekļu vietas dažādība. Izteicējs parasti atrodas blakus teikuma priekšmetam, savukārt rezultatīvs SPK seko izteicējam (*Ja publikācijā ir iezīmēts viens vai vairāki citāti, rīku joslā simbols iekrāsots balts.* (G)). Rezultatīvs SPK teikumā var nostāties arī apzīmētāja vietā – lietvārda priekšā (*Varēja pieliet pilnu muti.* (G)).

Apzīmējumi

G www.google.com

K Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpus

Avoti

1. Guļevska, Dainuvīte, Rozenštrauha, Irēna, Šnē, Dorisa (red.). 2006. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots.
2. *Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss*. <http://www.korpuss.lv/>
3. www.google.com

Literatūra

1. Čižik-Prokaševa, Veslava. 2010. *Laisvieji antriniai predikatyvai*. http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC8QFjA-B&url=http%3A%2F%2Fwww.lietuviukalba.lt%2Fget.php%3Ff.176&ei=6iiGU-4KOOKbP4QTXhoGwAQ&usg=AFQjCNFdAnTSV-FOc6mVin_actcWIVYwag
2. Freimane, Inta. 1985. *Vienkāršs teikums un tā paplašināšana*. Rīga: LVU.
3. Himmelmann, Nikolaus P., Schultze-Berndt, Eva. 2005. *Secondary predication and adverbial modification. The Typology of depictives*. Oxford: Oxford University Press.
4. Holvoet, Axel, Mikulskas, Rolandas. *Laisvieji antriniai predikatyvai* [tiešsaiste]. [Skatīts 25.08.2014.] http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Padaliniai/Gramatikos_skyrius/Laisvieji%20antriniai%20predikatyvai.pdf.
5. Irimia, Monica-Alexandrina. 2005. *Types of secondary predication* [tiešsaiste]. [Skatīts 25.08.2014.] http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDwQFjAA&url=http%3A%2F%2Ftwpl.library.utoronto.ca%2Findex.php%2Ftwpl%2Farticle%2Fdownload%2F6181%2F3170&ei=ElPmUvuWM-GyywPQz4DwBg&usg=AFQjCNG_gwGWhqMd8KZpLW_RsFCzhiveMw&bvm=bv.59930103,d.bGQ
6. Ivulāne, Baiba. 2009. Saitiņverbu sintaktiskais lietojums latviešu valodā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 13 (1). Liepāja: LiePa, 66–75.
7. Kārklīšs, Jūlijs. 1976. Vārda formas sintaktisko potenču problēma. *Valodniecības un literatūrzinātnes teorijas un prakses jautājumi*. Rīga: Zvaigzne, 54–101.
8. Kratzer, Agelika. 2004. *Building resultatives* [tiešsaiste]. [Skatīts 29.09.2014.] <http://semanticsarchive.net/Archive/GY4ZThjZ/Building%20Resultatives.pdf>
9. Laua, Alise, Ezeriņa, Aija, Veinberga, Silvija. 2000. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
10. Loeb-Diehl, Floor. 2005. *The Typology of Manner Expressions* [tiešsaiste]. [Skatīts 27.05.2014.] http://webdoc.ubn.ru.nl/mono/l/loeb_f/typoofmae.pdf
11. Lokmane, Ilze. 2000. Sekundārā predikativitāte teikumā un tekstā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. 4. Liepāja: LiePA, 143–149.
12. Lokmane, Ilze. 2001. Vārdformas vispārināto nozīmju loma teikuma sintaktiskajā struktūrā. *Baltu filoloģija*. X. Rīga: LU, 97–104.
13. Mateu, Jaume. *Types of Resultatives and Linguistic Variation* [tiešsaiste]. [Skatīts 25.08.2014.] http://filcat.uab.cat/clt/verbalelasticity/Handouts/VerbElasTalmy_UAB_Mateu.pdf
14. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (vad.). 2013. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
15. Soida, Emīlija. 2009. *Vārddarināšana*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

16. Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2012. Vietos antriniai predikatyvai. *Baltu filologija*. XXI (I). Rīga: LU, 73–89.
17. Valdmanis, Jānis. 1987. Vienkārša teikuma formālās uzbūves modelis. *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Vēstis*. 4 (477). Rīga: Zinātne, 73–82.
18. Zuicena, I. (red.). (2014) *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca* [tiešsaiste]. <http://www.tezaurs.lv/mlvv/>

Summary

Nominal semi-predicative components usually are divided into depictives and resultatives that are formed of verb and adjective, participle or prepositional word-combination. Depictives express a state that holds during the reference time of the event encoded by the main predicate (*The sun rose red.*). Resultatives express a state which is interpreted as a result of the state encoded by the main predicate (*The bridge is painted red.*).

Nominal predicates can also have a meaning of result. That is the reason why it is necessary to propose criteria to separate them from resultative semi-predicative components. Transitive verbs in Latvian are independent, it is impossible to replace them with a copula. Almost all intransitive verbs and a part of reflexive verbs that are used together with adjectives in the sentence are used as copulas. Verbs, which do not have a extensive informative load are used as copulas together with adjectives .

Resultative constructions in Latvian usually are made by prefixed verbs, because the prefixes indicate that an activity has been concluded. At the same time, unprefixed verbs can be used to articulate that the respective activity is finished. Verbs of cooking, painting, cleaning, filling and emptying without prefixes are the more often used ones.

The place of resultative semi-predicative components in sentence is analysed. In the active voice sentences their place is not fixed as strongly as it is in the passive voice sentences. Resultative semi-predicative components can take the place of attribute.